

QORAQALPOG‘ISTON RESPUBLIKASIDA QÓRIQLANADIGAN TABIYIY JOYLARNING BIOLOGIK KÓP QIRRALILIKNI SAQLASHDAGI AHAMIYATI VA XIZMATI

Uzakova Shaxnoza Aybekovna – NDPI

Aniq va tabiiy fanlarni o‘qitish metodikasi

Biologiya yo‘nalishi magistratura 2 - bosqich talabasi

Tabiatni muhofaza qilish hozirgi kunda insoniyatning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Qóriqlanadigan tabiiy joylar biologik kóp qirralilikni saqlashda katta ahamiyatga ega. Ular nafaqat ekotizimlarni himoya qiladi, balki noyob va yo‘l bolib ketish xavfi ostida turgan turlar uchun xavfsiz muhit yaratadi.

Qóriqlanadigan hududlarning asosiy vazifalari:

Qóriqlanadigan tabiiy joylar quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:

Biologik xilma-xillikni saqlash: Ushbu hududlar hayvonlar, ósimliklar va mikroorganizmlarning yashash muhitini saqlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Genetik resurslarni himoya qilish: Ko‘plab muhim dorivor ósimliklar va noyob hayvon turlari faqat ma'lum tabiat hududlarida uchraydi.[1.32-33]

Ekologik muvozanatni ta'minlash: Ushbu hududlar havo, suv va tuproq sifatini saqlashga yordam beradi.

Biologik ko‘p qirralik (biodiversitet) yer yuzidagi tirik organizmlarning xilma-xilligini anglatadi. Bu xilma-xillik ekologik tizimlar barqarorligi, funktsionalligi va rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Biologik ko‘p qirralik quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:

1. Ekologik Muvozanatni Saqlash

Biologik xilma-xillik muhitdagi tabiiy jarayonlarning barqarorligini ta'minlaydi. Turlarning o‘zaro munosabatlari (masalan, yirtqich va o‘lja, changlatuvchilar va o‘simliklar) ekotizimni muvozanatda ushlab turishga yordam beradi.

2. Oziq-ovqat Manbai

Ko'p qirralik insoniyat uchun muhim oziq-ovqat resurslarini ta'minlaydi. Turli o'simlik va hayvon turlari bilan oziqlanish inson salomatligi uchun zarur bo'lgan muhim moddalarga boy ratsionni shakllantiradi.

3. Dori-darmon Manbai

Ko'plab dori vositalari tabiiy komponentlarga asoslangan. Misol uchun, tropik o'rmonlardagi o'simliklar va mikroorganizmlar zamonaviy tibbiyotda keng qo'llaniladi.

4. Iqlimni Tartarib Turish

O'rmonlar, dengiz o'simliklari va boshqa yashil maydonlar karbonat angidridni yutib, kislorod ishlab chiqarish orqali iqlim barqarorligini ta'minlaydi.

5. Tuproq Sifatini Yaxshilash

Turli mikroorganizmlar va o'simliklarning faoliyati tuproq unumdorligini oshiradi va yerning eroziyasini kamaytiradi.

6. Suvni Tozalash

Daryolar, botqoqliklar va boshqa suv ekotizimlari suvni tabiiy filtr sifatida tozalaydi va insonlar uchun sog'lom ichimlik suvi manbai bo'ladi.

7. Madaniy va Estetik Ahamiyat

Biologik xilma-xillik insoniyat madaniy merosi, san'at, adabiyot va turizm uchun muhim ilhom manbai hisoblanadi. Yovvoyi tabiatni saqlash ko'plab xalqlarning madaniyatida muhim o'rin tutadi.

8. Genetik Resurslar

Biologik xilma-xillik qishloq xo'jaligi, chorvachilik va boshqa tarmoqlarda yangi va moslashuvchan turlarni yaratishda genetik material sifatida xizmat qiladi.

Ilmiy tadqiqotlar uchun muhim manba: O'zgaruvchan iqlim sharoitida tabiatdagi o'zgarishlarni kuzatish va o'rganish imkonini beradi.[2,46]

Qo'riqlanadigan joylarning turlari; Qo'riqlanadigan tabiiy joylar quyidagi turlarga bo'linadi:

Milliy bog'lar: Turizm va dam olish uchun ochiq bo'lib, tabiatni muhofaza qilish tartib-qoidalariga asoslanadi.

Biosfera rezervatlari: Bu hududlar ilmiy tadqiqotlar va ekologik muvozanatni saqlash uchun muhimdir.

Tabiiy yodgorliklar: O'ziga xos geologik va biologik xususiyatlarga ega hududlar.

Qóriqlanadigan hududlarning ahamiyati va xizmati

Qóriqlanadigan tabiiy joylar ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan katta ahamiyatga ega. Ular:

Turizm va rekreatsiya sohalarini rivojlantiradi;

Mahalliy aholi uchun daromad manbai bo'ladi;

Iqlim o'zgarishining salbiy ta'sirini kamaytiradi;

Tabiiy ofatlarning oldini olishda muhim rol óynaydi;

Noyob hayvon va o'simlik turlarini saqlashda beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Qoraqalpog'iston Respublikasida ham qóriqlanadigan tabiiy joylarni muhofaza qilishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu hududda quyidagi muhim loyihalar amalga oshirilmoqda:

Barsakelmes davlat biosfera rezervati: Bu hududda noyob o'simlik va hayvon turlari muhofaza qilinmoqda. Ushbu hududda "Qizil kitob"ga kiritilgan bo'ri, qum sichqoni va sahro tulkisi kabi hayvonlar uchraydi.

Sudochye ko'li hududi: Migratsion qushlar uchun muhim ekotizim bo'lib, ekologik muvozanatni saqlash uchun maxsus dasturlar joriy etilgan. Hududda flamingo, oqqush va boshqa suv qushlari ko'p uchraydi.

Ustyurt platosi: Bu hududda noyob tabiiy landshaftlar va hayvonlar, jumladan, yo'qolib ketish xavfi ostida bo'lgan qorako'l qo'yi, jayron va ilon turlari muhofaza qilinmoqda.

Qoraqalpog'istonda olib borilayotgan chora-tadbirlar:

Qoraqalpog'istonda ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun quyidagi ishlar amalga oshirilmoqda:

Hududlardagi hayvon va o'simlik turlarini monitoring qilish;

Mahalliy aholi uchun ekologik ma'lumotlar yetkazish va ularni muhofaza qilishda faol ishtirok etishga jalb qilish;

Qurg'oqchilik va cho'llanish jarayonlariga qarshi kurashish uchun o'simlik qoplamasini tiklash loyihalari amalga oshirilmoqda. Ushbu vazifalarni bajarishda olimlarning fikrlari takidlab o'tish kerak, [3, 34]

Biolog olim J. Wilsonning ta'kidlashicha, "Qóriqlanadigan tabiiy joylar nafaqat tabiatni himoya qilish, balki insoniyatning barqaror rivojlanishi uchun ham muhim manbadir."

Ekolog olim M. Smith esa "Qóriqlanadigan hududlar ekotizimning barqarorligini ta'minlash orqali tabiiy ofatlarning oldini olishda katta rol óynaydi," deya qayd etgan.

Qoraqalpog'istonlik ekolog olim I. Nurmetovning fikriga ko'ra, "Qoraqalpog'istonning ekologik muhitini himoya qilish orqali Orolbo'yi mintaqasidagi biologik xilma-xillikni saqlab qolish mumkin."

Biologik ko'p qirralik nafaqat tabiat muvozanatini saqlashda, balki insoniyat hayotining barcha jabhalarida muhim rol o'ynaydi. Shu bois uni asrab-avaylash va kelajak avlodlarga yetkazish har birimizning burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov.U. (2020). O'zbekistonning qóriqlanadigan tabiiy hududlari. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Nurmetov. I. (2022). Qoraqalpog'istonning ekologik muhofazasi. Nukus: Bilim nashriyoti.
3. Wilson. J. (2015). Conservation Biology. Cambridge University Press.
Smith, M. (2018). Ecological Balance and Protected Areas. Oxford University Press.
4. International Union for Conservation of Nature (IUCN) hisobotlari (2023).